

TALIJANSKA SLATKA TAJNA

Vesna Deželjin*
Filozofski fakultet, Zagreb

U članku se analiziraju rezultati istraživanja provedenog među studentima I. i II. godine studija talijanskog jezika. Prijevod nominalne sintagme s hrvatskoga jezika na talijanski pokazao je da i jednostavan prevoditeljski zahvat izaziva dosta poteškoća te da one pripadaju različitim jezičnim razinama.

Ključne riječi: talijanski jezik, hrvatski jezik, prevođenje

Tijekom podučavanja svakog stranog jezika, dakle i talijanskoga, teškoće i nedoumice naročito se javljaju pri prevođenju na strani jezik, ali i obrnuto. Teškoće su općepoznate, počevši od teorijskih, vezanih za pitanje što znači prevesti tekst s jednoga jezika na drugi te da li je prevođenje uopće moguće zbog različitosti i među jezičnim sustavima i među kulturama i civilizacijama¹, koje se pri prenošenju sadržaja s jednoga jezika na drugi moraju prevladati², pa do vrlo konkretnih teškoća, vezanih ponajprije za izbor leksičkih jedinica i jezičnih struktura u stranom jeziku.

U ovom slučaju želimo upozoriti na neke teškoće s kojima smo se suočili pri prevođenju jednostavnih struktura s hrvatskoga jezika na talijanski. Na to nas je potaknula stvarna situacija vezana za pojavu bombona Slatka tajna. Naime, taj slatki dar nametnuo je pitanje kako njegov naziv, odnosno kako jednostavnu nominalnu sintagmu prevesti na talijanski jezik.

Pri tomu smo, dakako, bili svjesni da je hrvatski nazivak proizvod, kao što se u jezičnoj teoriji danas običava reći, „specijalnog“, a ne „općeg“ jezika; nazivak hrvatskog proizvoda pripada jeziku reklame³. Na tu činjenicu studenti nismo upozorili, ponajprije zato što je prevođenje tekstova koji nadilaze opći jezik (a to jezik reklame svakako čini⁴) problematika s kojom se mogu susretati samo studenti završ-

nih godina studija ili čak specijalističkog prevoditeljskog studija, a spomenuto se pitanje javilo među studentima I. godine studija. Zbog toga, ne spominjući teškoće vezane za prevođenje netom spomenutih tipova tekstova i istodobno smatrajući da je prevođenje obične nominalne sintagme, koju ne smatramo reklamnom porukom, primjeren zadatak, zatraženo je da studenti I. i II. godine talijanskoga jezika samostalno prevedu „slatka tajna“. U skupini A (studenti I. godine) našlo se 38 ispitanika, a u skupini B (studenti II. godine) bila su 34 ispitanika.

Suočivši se s potrebom iznalaženja ekvivalentnih talijanskih leksičkih jedinica⁵, svi su se studenti poslužili dvojezičnim *Hrvatsko – talijanskim rječnikom* M. Deanovića i J. Jerneja (1994) te dvama jednojezičnim rječnicima: *Vocabolario di lingua italiana* (Zingarelli, 1999) i *Dizionario Italiano Sabatini Coletti* (Sabatini – Coletti, 1997, DISC), a upućeni su i na uporabu rječnika istoznačnica *Sinonimi e contrari* (Pittàno, 1995).

Prema spomenutom dvojezičnom rječniku (Deanović i Jernej, 1994) za leksem *sladak, slatka, slatko* u denotativnu značenju, na raspolaganju je bila samo jedna natuknica: *dolce*, pa studenti nisu u obzir uzeli moguće istoznačnice, primjerice *zuccherato, melato, zuccherino, zuccheroso* (Pittàno, 1995).

Za leksem *tajna* isti dvojezični rječnik daje tri mogućnosti u talijanskom jeziku: *mistero*, *segreto* i *arcano*⁶. Oba jednojezična rječnika (Zingarelli, 1999 i DISC, 1997) u svojim pojašnjenima svake od te tri moguće natuknice rabe preostale dvije. Rječnik istoznačnica primjerice za natuknicu *segreto* nudi kao sinonime ponajprije također lekseme *mistero* i *arcano*, a uz njih i *enigma* te *confidenza*, pa iz svega proizlazi da je izdvojeno više mogućih kombinacija: leksemu *dolce* (za *slatka*) studenti su pridružili jedan od 3 leksema (za *tajna*): *segreto*, *mistero*, *arcano*.

Sukladno tomu, studenti skupine A (I. godina, 38 ispitanika) smatrali su da hrvatsku sintagmu *slatka tajna* valja prevesti na sljedeći način:

- *dolce segreto* 25 studenata
- *dolce mistero* 10 studenata
- *dolce arcano* 3 studenta

Studenti skupine B (II. godina, 34 ispitanika) predložili su sljedeća rješenja:

- *dolce segreto* 13 studenata
- *dolce mistero* 3 studenta
- *segreto dolce* 14 studenata
- *il dolce mistero* 1 student
- *il mistero dolce* 2 studenta
- *un mistero dolce* 1 student

Kao što vidimo iz dobivenih prijedloga, u obje skupine pojavilo se sveukupno 7 tipova sintagmi. Ta raznolikost svakako zahtijeva pomniju analizu nekih pojedinosti.

LEKSIČKA RAZINA

Studenti prve godine bili su suočeni s jednom glavnom poteškoćom, a to je pitanje leksičkog izbora. Kako dvojezični rječnik nudi tri natuknice kao istoznačnice za hrvatsku riječ *tajna*, a jednojezični talijanski rječnici istodobno u svojim pojašnjenima ne odvajaju i ne naglašavaju razliku između *segreto*, *mistero* i *arcano*, studenti su, kao što vidimo, izabrali onu od tri natuknice koja im se, kao što su napomenuli opravdavajući svoj izbor, učinila najbližom hrvatskom izvorniku (*segreto*, 25 slučajeva), odnosno onu koja je „najbolje izrazila tajnovitost“ (*mistero*⁷, 10 slučajeva).

Kod studenata druge godine uočavamo više varijanti prijevoda, a njihovu različitost motivira nekoliko kriterija. Ponajprije, glede leksičkog izbora između istih mogućnosti (*dolce* za „slatka“ te *segreto* / *mistero* / *arcano* za „tajna“), većina ih se odlučila (27 studenata) za „sebi najbližu i najobičniju riječ jer je takva i hrvatska riječ *tajna*“, dakle *segreto*. Izbor leksema *mistero* (7 slučajeva) opravdan je na sličan način kao što su to učinili i studenti prve godine.

RAZINA MORFOSINTAKSE

(Ne)određenost

Kod studenata II. godine studija među predloženim talijanskim prijevodima hrvatske sintagme uočavaju se tri mogućnosti u kojima imenicu prati nulti član te tri primjera u kojima uz imenicu postoje članovi (u dva slučaja to je određeni član, a u jednome neodređeni). To govori da su studenti druge godine svjesni postojanja kontrastivnih razlika između dvaju jezičnih sustava vezanih za kategoriju određenosti / neodređenosti. Ta jezična označnica koja se veže za nazivnice postoji i u hrvatskom i u talijanskom jeziku. Pri tome valja napomenuti da studenti prve godine, prema vlastitom priznanju, uopće nisu vodili računa o toj gramatičkoj pojavi. Upravo zato treba podsjetiti na neke poznate elemente, koji će svakako olakšati razumijevanje izbora ispitanika.

U talijanskom jeziku kategorija (ne)određenosti izražava se posredstvom leksikaliziranih elemenata: određenog, neodređenog ili partitivnog člana. Uporaba i izbor člana vezana je za dva temeljna mehanizma: prvi se zasniva na opreci „klasa – pojedinac“, a drugi na opreci „poznato (dano) – novo“ (Renzi, 1976)⁸.

U hrvatskom jeziku spomenuta kategorija također postoji, premda se u našem jeziku ta jezična značajka ne izražava nekom posebnom leksičkom jedinicom. Kategorija određeno / neodređeno u hrvatskom jeziku implicitno sadržana u drugim morfološkim kategorijama, primjerice u liku određenih / neodređenih pridjeva, zatim u postojanju neodređenih zamje-

nica, u uporabi broja jedan za izražavanje neodređenosti⁹.

Iz ovoga vrlo šturog pregleda glavnih mogućnosti dvaju jezika da izraze obilježje (ne)određenosti, proizlazi kako podudarnosti među mehanizmima kojima se to svojstvo izražava nema, što je dodatna teškoća s kojom se studenti susreću i koju su, barem oni prve godine, u zadanom problemu zanemarili. Tražeći pojašnjenje uporabe i izbora člana u talijanskoj sintagmi, svi oni koji su uporabili nulti član (sveukupno njih 30) objasnili su svoj izbor činjenicom da ni „talijanski proizvodi, poglavito oni prehrambeni, nemaju član u svom nazivku“¹⁰. Objašnjenja uporabe određenog člana (3 slučaja) možemo parafrazirati i reći da „određeni član točno identificira i izdvojuje“¹¹, a uporaba neodređenog člana u samo jednom slučaju objašnjena je „potrebom za neodređenošću, koja se veže za tajnovitost o kojoj nazivak proizvoda govori“¹².

Red riječi

Treći razlog zbog kojega postoji veći broj varijanti talijanskoga prijevoda vezan je za linearni raspored leksema unutar sintagme i odnos među njima. Naime, u hrvatskoj sintagmi *slatka tajna* odnos među sastavnicama posve je jasan: imenica (N) *tajna* nositelj je te nominalne sintagme u kojoj kvalitativni pridjev *slatka* ima funkciju determinanta (Det), što odgovara shemi Det + N. Ujedno, takav raspored sastavnica u nominalnoj sintagmi u hrvatskom jeziku osigurava njezinu stilističku neobilježnost.

Za razliku od hrvatskoga, u talijanskom je jeziku uobičajeno da u nominalnoj sintagmi sastavljenoj od jedne imenice (N) i jednog kvalitativnog pridjeva (Det) raspored tih elemenata bude N + Det, jer jedino takav raspored sastavnica u sintagmi osigurava objektivnost, tj. emotivnu ili stilističku neobilježnost izraza (Serianni, 1991:200).

Promotrimo li talijanske prijevode, ponajprije sintagme *dolce segreto*, *segreto dolce* te *dolce arcano*, vidimo da odnos među sastavnicama nije jasan. Naime, ne poznajemo li

hrvatski predložak, nejasno je koji je element nositelj pojedine nominalne sintagme, a koji ima funkciju determinanta, to više što se *dolce* i *arcano* mogu rabiti i kao imenica i kao pridjev. Nakon što su studenti obiju skupina bili upozoreni na tu činjenicu, zatraženo je njihovo mišljenje. Pokazalo se da oni uglavnom nisu razmišljali o važnosti položaja talijanskog determinanta u nominalnoj sintagmi, pa je svih 38 ispitanika skupine A smatralo da je u svim sintagmama koje su oni predložili slijed sastavnica Det + N, tj. *dolce* je uvijek u poziciji determinanta, a riječi *segreto* i *arcano* javljaju se u funkciji imenice.

Isti raspored sintagmatskih sastavnica (Det + N) bio je u 17 ponuđenih rješenja skupine B (II. godina): *dolce segreto*, 13; *dolce mistero*, 3; *il dolce mistero*, 1. U talijanskom jeziku uobičajeni slijed, N + Det, bio je zabilježen u ostatku iste skupine, dakle u jednakom broju slučajeva: *segreto dolce*, 14; *il mistero dolce*, 2; *un mistero dolce*, 1.

Kao što vidimo, najčešća rješenja u obje skupine ipak su ona u kojima pridjev dolazi u topikaliziranom položaju, pa je sintagma za talijanskoga govornika obilježena. Svijest o vezanosti pridjeva za određeni položaj u talijanskom jeziku još više dolazi do izražaja u tipovima sintagmi u kojima dolaze leksemi koji mogu obavljati dvije funkcije. Zbog moguće permutacije sastavnica, te su sintagme podložne dvostukoj interpretaciji. Zato, usporedimo li sintagme *dolce segreto* (13 primjera) i *segreto dolce* (14 primjera) proizlazi da svaku možemo protumačiti na dva načina, a to daje sveukupno četiri moguće interpretacije:

- a) N + Det (uobičajen raspored sastavnica, determinant u rematiziranom položaju):
 - 1) *dolce + segreto*
 - 2) *segreto + dolce*
- b) Det + N (determinant u topikaliziranom položaju):
 - 3) *segreto + dolce*
 - 4) *dolce + segreto*

Iz sheme se vidi da interpretacije 1), 3) i 4) ne odgovaraju hrvatskom predlošku, *slatka tajna* (Det + N). Naime, sukladno već istaknutom pravilu, uobičajen slijed sastavnica u jednostavnoj nominalnoj sintagmi u hrvatskom jeziku uvijek je Det + N (kao i u polaznom primjeru), a to znači da se u položaju reme mora nalaziti nositelj sintagme, imenica. Proizlazi, dakle, da talijanskim primjerima 1), 3) i 4) odgovaraju sljedeći prijevodi: 1a) „tajni slatkiš“; 3a) „slatkiš tajni“, 4a) „tajna slatka“. Mi, dakako, nismo pošli od tih predložaka, nego od izraza *slatka tajna*¹³ kojemu, dakle, odgovara jedino *segreto dolce*.

Ujedno, u skladu s ovim promišljanjima o rasporedu riječi unutar jednoga neobilježenog izraza, zaključujemo također da ni talijanska sintagma *dolce arcano* ne bi odgovarala hrvatskom predlošku jer je raspored njezinih sastavnica, ako je ona stilistički neobilježena, N + Det, *dolce + arcano*, a to znači da odgovara hrvatskom originalu *tajni + slatkiš*, Det * N.

Nastojeći na kraju sažeti spoznaje ovoga malog istraživanja, provedenog u konkretnoj situaciji, možemo reći sljedeće:

- a) Pri prevođenju čak naoko vrlo jednostavnih segmenata hrvatskoga jezika na talijanski postoje teškoće koje se javljaju na različitim jezičnim razinama.
- b) Leksički izbor, i kada postoji primjeren rječnički instrumentarij, nikada nije lak i jednostavan jer ni jednojezični rječnici počesto ne uspijevaju na zadovoljavajući način izdvojiti „najbolju“ riječ.
- c) Mnogo je teže prevladavati i svladavati one morfosintaktičke osobitosti u stranome jeziku za koje ne postoji paralelizam u materinskom sustavu (u našem je slučaju to obilježje /ne/određenosti, koje se u hrvatskom i talijanskom drugačije izražava).
- d) Poteškoće može izazvati i neprepoznavanje (tipičnog) položaja teme i reme u nekom izrazu, kao u našem slučaju.
- e) Vjerujemo li iskazu studenata (a nema razloga da to ne učinimo), studenti I. godine bili su suočeni ponajprije i čini se jedino s teškoćom izbora „prave“ leksičke jedinice između triju ravnopravnih koje rječnik nudi. Nasuprot njima, studenti II. godine, svjesni razlika među sustavima koji prelaze leksičku razinu, nastojali su zauzeti stajalište o kategoriji određenosti odnosno neodređenosti, koja je leksikalizirana u talijanskom. Istodobno, samo je nekoliko studenata II. godine vodilo računa o interpretacijama koje ovise o linearnom razredu riječi u hrvatskoj, odnosno u talijanskoj rečenici ili sintagmi.

REFERENCIJE

- Bratanić, M. (1991). *Rječnik i kultura*. Zagreb: Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije FF (SOL).
- Deanović, M. i Jernej, J. (1994). *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Djigunović Mihaljević, J. i Pintarić, N. (ur.) (1995). *Prevođenje: suvremena strujanja i tendencije*, Zbornik radova sa savjetovanja Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku (Zagreb, 31. 3. – 1. 4. 1995). Zagreb: HDPL.
- Gabrielli, A. (1993). *Dizionario dei sinonimi e dei contrari*. Torino: Loescher Editore.
- Katičić, R. (1991) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Nacrt za gramatiku. Zagreb: HAZU – Globus.
- Lévi-Strauss, C. (1958). *Strukturalna antropologija*. Zagreb: Stvarnost.

- Pittàno, G. (1995). *Sinonimi e contrari. Dizionario fraseologico delle parole equivalenti, analoghe e contrarie*. Bologna: Zanichelli.
- Pottier, B. (1974). *Linguistique générale – théorie et description*. Paris.
- Ranzi, L. (1976). Grammatica e storia dell'articolo italiano. *Studi di grammatica italiana (SGI)*, V, 5 – 42.
- Sabatini, F. i Coletti, V. (1997). *Dizionario Italiano Sabatini Coletti (DISC)*. Firenze: Giunti Gruppo Editoriale.
- Serianni, L. (1991). *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*. Torino: UTET.
- Sironić-Bonefačić, N. (1996). Uporaba talijanskog jezika u nazivlju zagrebačkih trgovina i ostalih uslužnih djelatnosti. *Jezik i komunikacija*, Zbornik radova sa savjetovanja Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku (Zagreb, 15. i 16. svibnja 1996.). str. 102 – 106. Zagreb: HDPL.
- Sobrero, A. A., Beccaria, G. L. i Marazzini, C. (1991). *Lingua italiana: la pratica e la grammatica*, Torino. Sei.
- Tekavčić, P. (1972). *Grammatica storica dell'italiano. Volume II: Morfosintassi*. Bologna: Il Mulino.
- Whorf, B. L. (1956). *Language, Thought and Reality* (Selected Writings of Benjamin Lee Whorf), ur. J. B. Carroll. Cambridge, Mass: M.I.T. Press.
- Zingarelli, N. (1999). *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

SEGRETO DOLCE ALL'ITALIANA

Riassunto

Nel saggio vengono analizzati i risultati di una ricerca condotta fra gli studenti di lingua italiana del primo e del secondo anno. Pur avendo dovuto tradurre un semplice sintagma croato in lingua italiana, gli studenti hanno affrontato delle difficoltà proprie di diversi livelli linguistici.

Parole chiave:

traduzione del sintagma nominale, scelta lessicale, determinativi, ordine di parole

ITALIAN SWEET SECRET

Summary

The paper discusses the results of a research carried out among students of the Italian language of the 1st and 2nd year of study. The students were asked to translate into Italian a simple noun group of the type Det + N. Six different translations of the same Croatian expression showed that even a simple translation task can cause difficulties belonging to various language levels.

Key words:

translation of a nominal group, lexical choice, determinatives, word order

BILJEŠKE

¹Zameci tih pitanja nalaze se primjerice u antropologa Lévi-Straussa koji je uočio da je odnos između jezika i kulture vrlo složen, jer jezik možemo istodobno promatrati i kao proizvod neke kulture i kao njezin dio i kao uvjet njezina postojanja (usp. Lévi-Strauss, 1958: 78). O razlikama među jezicima kao posljedicama različitosti kultura, za koje se pojedini jezik veže, govorili su i američki strukturalisti i u tome je pogledu nezaobilazna Sapir-Whorfova teza o odnosu jezika i mišljenja (elementi koje se susreću već kod Von Humboldta, Vosslera i sl.) i koja kaže da je način našega razmišljanja i viđenja i kategoriziranja izvanjezične stvarnosti uvjetovan modelom našega jezika (usp. Whorf, 1956).

²Za mnoge teorijske i praktične poteškoće pri prevodenju na hrvatskom govornom području zanimaju se razni autori, a kao koristan putokaz glede tema i literature može poslužiti Zbornik radova savjetovanja HDPL-a (Djigunović-Pintarić, 1995).

³Jezikom reklame u talijanskom kontekstu zanima se A. A. Sobrero (usp. 1991), a na istu temu pozornost zavređuje rad N. Sironić-Bonefačić (1996).

⁴Sobrero (1991) govori o dvije temeljne funkcije koju svaka reklamna poruka ima. To su „far desiderare (il prodotto) e persuadere (all'acquisto del prodotto)“, Sobrero, 1991: 694. Zato je jezik reklame poseban, protkan metaforama, rimom, hiperbolama, ponavljanjima, i nizom drugih stilističkih postupaka, kojima je svrha ostvariti prodaju odnosno kupnju proizvoda.

⁵Pojam „leksička jedinica“, sukladno značenju koje mu pridaje većina suvremenih autora, širi je od pojma „riječ“ i označava svaku pojedinačnu riječ ili višesložni izraz koji se u leksikografskom djelu može naći u položaju natuknice (usp. Bratanić, 1991: 10, bilj. 4).

⁶Napomenimo da rječnik sinonima (Gabrielli, 1993) nudi čak devet natuknica koje smatra istoznačnicama: *mistero, segreto, arcano, deposito, confidenza, secreto, riserbo, sigillo, nascondimento*.

⁷I tri primjera *sintagme dolce arcano* opravdana su na isti način, uz izjavu studenata da im je leksem *arcano* do tada bio posve nepoznat, pa im se zato učinio još prikladnijim.

⁸To ujedno znači da u talijanskom jeziku izbor između određenog i neodređenog člana nije utemeljen na činjenici da određeni član označava neku imenicu na poseban način i pojedinačno, a neodređeni član da je označava na razini vrste (Seriani, 1991: 161).

⁹Kategorija određenosti / neodređenosti može se izraziti i posredstvom glagolskoga vida: svršeni glagolski vid vezan je za kategoriju određenosti (primjerice: *čistim cipele i očistio sam kaput*). Ista kategorija može se izraziti i redom riječi u rečenici, pa ono što je novo i neodređeno dolazi na kraj rečenice, u poziciju reme (primjerice: *Za stolom sjedi dječak*, usp. Katičić, 1991: 992).

¹⁰U vezi s time usp. Seriani, 1991: 184, točka h.

¹¹Parafraza kojom smo obuhvatili promišljanja studenata vezana za uporabu određenog člana u konkretnoj situaciji približava se tezi P. Tekavčića da član aktualizira imenicu, tj. podrazumijeva prijelaz jedinice jezika u govor ili uključivanje virtualne imenice (imenice bez člana) u rečenicu (ili sintagmu), premda valja istaknuti Tekavčićovo mišljenje da spomenutu funkciju obavljaju i određeni i neodređeni član (usp. Tekavčić, 1972, par. 604).

¹²Pitamo se nije li ovo pojašnjenje blisko pojašnjenju o funkciji neodređenog člana koje daje B. Pottier (Pottier, 1974, par. 202) i prema kojemu neodređeni član služi za uvođenje i prezentaciju novoga i nepoznatog.

¹³Kao što je spomenuto u uvodnom dijelu, naša namjera u ovom radu nije bila usredotočiti se na poseban, reklamni jezik, te smo pri prevodenju naše sintagme namjerno zanemarili njegove glavne označnice. Ipak, osjećamo potrebu da se osvrnemo na njega jer je sintagma koju je valjalo prevesti na talijanski jezik i koja nas je potaknula na ovo istraživanje, nazivak poznate vrste bombona, a time i reklamna poruka. Promišljajući, stoga, o najboljem talijanskom ekvivalentu za nazivak hrvatskoga slatkiša, koji je ujedno i reklama proizvoda, držimo da mu je u tomu slučaju najbliži *dolce segreto*. Mišljenje temeljimo na činjenici, kao što su i studenti primijetili, da u nazivcima talijanskih proizvoda uz imenicu ponajčešće zaista stoji nulti član. Uz to, glede leksičkog izbora i položaja determinanta (*dolce*), u odnosu na imenicu (*segreto*), čini se da izraz *dolce segreto* uistinu ostvaruje kvalitetu metaforičnosti (nezaobilaznu u reklamama), koja je dapače utemeljena na paralelizmu s nizom fiksnih izraza u talijanskom jeziku, u kojima u početnom položaju dolazi isti determinant, primjerice *dolce vita, dolce far niente, dolce speranza, dolci ricordi*.